

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

březen 2004 / ročník 5

Jaké jsou skutečné problémy populace a zdrojů?

Julian Simon

Tkdyž byla kniha *The Ultimate Resource* vydána poprvé, zdály se její závěry většině čtenářů přitažené za vlasy a mnoho z nich šokovaly. Ale události, ke kterým již od té doby došlo, jen potvrdily predikované trendy vývoje a zde provedené analýzy.

Výživa. Navzdory všeobecnému mínění se průměrná výroba potravin od 2. světové války zvyšuje. (Jedná se o zatím jediné období, pro něž existují potřebné údaje). Také přinejmenším od minulého století ubývá hladovějících. Průměrná produkce potravin se ve vyspělých zemích v posledních staletích zvýšila, což bezpochyby znamená, že lidé jedí lépe. Existuje tedy pádný důvod věřit, že lidská výživa se i v budoucnosti bude neustále zlepšovat bez ohledu na pokračující populační růst.

Půda. Zemědělská půda nepředstavuje pevně daný zdroj. Přesněji řečeno, množství zemědělské půdy se značně zvyšuje a je pravděpodobné, že se bude dále zvyšovat tam, kde bude potřeba. Paradoxně v zemích, které jsou nejlépe zásobovány potravinami jako USA, se množství obdělávané půdy snižuje, protože je ekonomičtější realizovat vyšší výnosy na menší ploše než zvyšovat celkovou plochu zemědělské půdy. Proto se mj. ve Spojených Státech rychle zvyšuje množství lesů, rekreačních ploch a divoké přírody – je to neuvěřitelné, ale fakticky doložené.

Přírodní zdroje. Držte si klobouky – naše zásoby přírodních zdrojů nejsou omezené. Ani dosavadní zkušenosti nezakládají důvod očekávat, že přírodní zdroje budou časem vzácnější. Spíše můžeme říci, slouží-li nám historie jako průvodce, že se přírodní zdroje postupně stanou levnější, tudíž méně vzácné a budou v příštích letech tvořit menší část našich výdajů. Populační růst má tedy dlouhodobý blahodárný vliv na stav přírodních zdrojů.

Energie. A držte si klobouky znovu – dlouhodobá budoucnost našich zásob energie je totiž přinejmenším stejně tak růžová jako budoucnost ostatních přírodních zdrojů, i když čas od času státní zásahy dočasně cenu energie zvyšují. Omezenost tedy ani zde není problémem. A dlouhodobý vliv dalších lidí, urychlí rozvoj levných zdrojů energie, které jsou téměř nevyčerpatelné.

Znečištění. Tato záležitost je tak komplikovaná, jak komplikovanou ji uděláte. Ale mnoho ekologů stejně jako většina ekonomů souhlasí s tím, že růst populace není hlavním viníkem produkce znečištění. A klíčovým trendem je, že doba dožití, která je nejlepším souhrnným indexem hladiny znečištění, se s růstem světové populace markantně zlepšila. To odráží zejména enormní pokles nemocí způsobených znečištěním během posledních pár století.

Životní úroveň. Krátkodobě vyšší počet dětí představuje vyšší náklady, i když náklady „nerodičů“ jsou relativně nízké. V delším horizontu však průměrný příjem bude pravděpodobně větší s rostoucí populací, než s populací stacionární, a to ve více i méně rozvinutých zemích. Pokud si přejete platit současné náklady za budoucí přínosy, záleží to na tom, jakou váhu pro vás má budoucnost ve vztahu k přítomnosti, neboli na vašem žebříčku hodnot.

Fertilita. Tvzení, že chudí a nevzdělaní lidé se množí bez omezení, je prokazatelně mylné i pro nejchudší a nejprimitivnější společnosti. Zámožní lidé, kteří věří, že chudí nezvažují důsledky toho mít víc dě-

(pokračování na straně 2)

Pomni, abys den sváteční světil!

David Lipka

Žijeme na ostrůvku kořistnického liberalismu, který odcizuje pracující od jejich rodin a devastuje veřejné zdraví. Tak nějak na svět nazírají předkladatelé Zákona o prodejní době v maloobchodě, který v minulých dnech dorazil na půdu parlamentu. Zákon to není dlouhý. Říká v zásadě pouze následující: „V maloobchodě se zakazuje prodej v noční době a ve svátek.“ Pak již jen následuje seznam výjimek a nakonec sankce. Kdo provozuje prodejnu v noci nebo ve svátek, ač k tomu není oprávněn, bude pokutován až do výše 500.000 Kč.

Budiž, legislativci přijdou s leccíms, ale PROČ? Co je zrovna na prodeji v noci tak společensky nebezpečného? K odpovědi na tuto otázku je nutno nahlédnout do důvodové zprávy, vypracované předkladatelem, Odborovým svazem pracovníků obchodu. Důvody jsou následující.

První je možné nazvat náboženským. „Pomni, abys den sváteční světil,“ zní třetí přikázání. A ČR by tudíž dle předkladatelů „měla respektovat náboženské cítění svých obyvatel“. S tím nelze než souhlasit. Jen už jaksi nedává smysl, že autoři bojují za respektování jen takových svátků, které za hodné svěcení uzná parlament. Vše se vysvětlí, když si uvědomíme, že návrh vzešel z odborů. Pak nepřekvapí, že naprostá většina svátků nemá s nějakým duchovnem nic společného: Den obnovy českého státu; svátek práce; den osvobození; české státnosti; vzniku samostatného státu; či den boje studentů za svobodu a demokracii. Ale i kdyby se nakrásně jednalo o svátky náboženské, pak není zřejmé, jak respekt ČR vůči náboženskému cítění obyvatel souvisí s otevírací dobou

(pokračování na straně 3)

Jak ulehčit cestování?

Dan Šťastný

O cestování se poslední dobou mluví čím dál tím častěji. Jedním z důvodů je bezpochyby blížící se léto a období dovolených. Dalším důvodem této pozornosti může být třeba zcela nepřehlédnutelný vstup ČR do EU. Na stále se zkracujícím seznamu pozitiv tohoto kroku snad zůstane alespoň zjednodušené cestování po Evropě – zaplatí pánbu za to!

Poněkud netradičním způsobem bylo toto téma rovněž oprášeno v médiích poté, co aktivní investigativní žurnalisté objevili, že obrovské množství cestovních kanceláří není pojištěno proti úpadku. A pokračováním v činnosti (prodáváním zájezdů) bez tohoto pojištění se tyto společnosti – světe děs se! – prohřešují proti zákonu. Ministerstvo pro místní rozvoj, které do té doby spočívalo v blahodárné nevědomości a nečinnosti, převzalo iniciativu do svých rukou a oznámilo, že stovky cestovních kanceláří budou muset svoji činnost ukončit. Investigativní novináři šli ten den domů s pocitem dobře vykonané práce pro společnost a k případu se vrátí až tehdy, když se zjistí, že některé nepojištěné cestovní kanceláře v podnikání stále pokračují.

Dobře míněné snahy novinářů upozornit na porušování zákona, stejně jako (možná) dobře míněné snahy zákonodárců zajistit výletníkům, aby na dovolenou nejen odjeli, ale aby se z ní i vrátili, jsou

(pokračování na straně 4)

Jaké jsou skutečné problémy populace a zdrojů?

(pokračování ze strany 1)

ti, jsou jednoduše arogantní, neinformovaní, případně obojí.

Budoucí populační růst. Populační prognózy jsou vydávány s jistotou a pompou. Prognózy publikované dosud americkými vládními agenturami a OSN byly jen o trochu lepší (pokud vůbec) než nejnaivnější prognózy.

Např. odborníci ve 30. letech 19. století předvídali, že americká populace se před přelomem století sníží až na 100 miliónů lidí. V roce 1989 americký statistický úřad prognózoval, že americká populace dosáhne svého maxima 302 mil. obyvatel v roce 2038 a pak se bude snižovat. Již o 3 roky později tentýž úřad předpověděl 383 miliónů v roce 2050 s maximem v nedohlednu.

Současné trendy ukazují, že i když celková světová populace roste, hustota obyvatel se na většině zemského povrchu snižuje. Je tomu tak dnes ve vyspělých zemích: i když celková populace zde v letech 1950-1990 rostla a míra urbanizace byla dostatečná, hustota obyvatel ve většině států (je tomu tak např. na 97% území Spojených států) se snižovala. Jakmile chudé země zbohatnou, jistě prodělají tytéž změny a zanechají většinu zemského povrchu postupně méně zalidněnou, než by se mohlo zdát.

Přistěhovalectví. Mezi migrací z chudých zemí do bohatých a nediskriminujícími vládními politikami existuje velmi těsná souvislost. Země severní Ameriky a západní Evropy řeší přistěhovalectvím téměř všechny klíčové problémy - vyšší produktivitu, vyšší životní standard a zmírnění těžkého sociálního zatížení způsobeného stárnutím populace. Samozřejmě také přistěhovanci z toho profitují. Dokonce i země, ze kterých migranti odcházejí, těží z finančních toků, které plynou zpět od emigrantů, a ze zpevněných vazeb mezi zeměmi. Zajímavé je, že přistěhovalectví nějak zvlášť nezvyšuje domácí nezaměstnanost a to ani u nízkopříjmových skupin.

Kam se posunula diskuse? Co už se ví.

Shrňme nyní argumenty knihy *The Ultimate Resource*. Krátkodobě jsou všechny zdroje omezené. V období delším je to však jiné. Od doby existence záznamů se životní standard zvyšuje s růstem velikosti populace. Neexistuje žádný přesvědčivý ekonomický důvod, proč by tento trend neměl dále pokračovat.

Pro mnoho lidí je těžké tento ekonomický argument přijmout. Zmenšující se zásoba zdrojů, růst znečištění, hladovění a utrpení - toto vše se zdá nevyhnutelné, ledaže bychom omezili populační růst. Nebo ještě jinak: omezili spotřebu přírodních zdrojů. Thomas Malthus došel k tomuto závěru už téměř před dvěma stoletími ve svém významném *Eseji o principu populace* a tato ponurá teorie ovládá populární názory dodnes.

Nová teorie, která je hlavním myšlenkou této knihy - a je v souladu se současnými důkazy - je následující: vyšší spotřeba jako důsledek růstu populace a růst důchodu zvyšují vzácnost a vyvolávají růst cen. Vyšší cena pak představuje příležitost, která vede vynálezce a podnikatele k tomu, aby hledali nové způso-

by, jak nedostatek uspokojit. Někteří selžou, ale hrstka jich uspěje a ve finále se dostaneme výš, než kdyby původní problémy s nedostatkem nenastaly. Jinými slovy potřebujeme problémy, což však neznamená, že bychom si měli pro sebe další problémy vytvářet.

Největším přínosem růstu populace je nárůst znalostního potenciálu. Z ekonomického hlediska totiž záleží daleko víc na „hlavách“ nežli na „rukou“. Pokrok je do značné míry limitován dostupností zručných pracovníků.

V delším období je základním hybatelem ovlivňujícím situaci lidstva a jeho pokrok a) počet lidí, kteří žijí, aby spotřebovali, ale zároveň také vyráběli statky, a b) úroveň bohatství. To jsou nejdůležitější faktory, které jsou zodpovědné za pokrok civilizace.

Bohatství znamená víc nežli jen aktiva, jako jsou domy či auta. Podstatou bohatství je schopnost ovládat přírodní síly, a rozsah bohatství závisí na úrovni technologie a na schopnostech vytvářet nové znalosti.

Bohatý svět najde lék na novou nemoc daleko rychleji než svět chudý, protože má k dispozici více vědomostí a kvalifikovaných lidí. Proto ti bohatší žijí déle, jsou v lepším zdravotním stavu a mají méně náhodných úmrtí. Klíčovou charakteristikou bohaté části společnosti je dobře rozvinutý systém právních norem. Nejen bohatství vytváří takováto pravidla, ale na těchto pravidlech na druhou stranu záleží, zda budou vytvořeny podmínky svobody a bezpečnosti, které pokrok vyžaduje.

Jaký názor zastává současná věda? Po prvním vydání knihy *The Ultimate Resource* se objevil důležitý nový faktor. Akademičtí odborníci se ohledně tématu omezenosti zdrojů přiklonili ke stanovisku, které jsem právě vyjádřil. Je to tedy teď něco úplně jiného než stát sám proti všem.

Dobré zprávy, o nichž jsem se zmínil už dříve v souvislosti se zemědělstvím a zdroji, představují dlouhodobou shodu ekonomů v této oblasti. Každý ekonom specializující se na zemědělství ví, že obyvatelstvo jí lépe než kdykoli před druhou světovou válkou. Každý ekonom zabývající se zdroji zase ví, že všechny přírodní zdroje jsou dostupnější, jak ukazuje jejich zlevňování po desítky let až století. A nakonec také každý demograf ví, že míra úmrtnosti na celém světě klesá. Doba dožití se v rozvinutých zemích za poslední dvě století téměř ztrojnásobila a v chudých zemích za poslední 4 dekády téměř zdvojnásobila. A nyní dokonce *Agentura pro ochranu životního prostředí* uznává, že stav vzduchu a vody se za několik posledních desítek let zlepšil.

Největší novinkou je fakt, že shoda ekonomů zabývajících se počtem obyvatel není daleko od stanoviska této knihy. V roce 1986 *Národní rada pro výzkum a Národní akademie věd* vydaly monografii na téma růst obyvatelstva a ekonomický rozvoj, kterou připravil prestižní kolektiv odborníků. Tato „oficiální“ zpráva vyvrátila téměř katastrofické závěry předchozí zprávy *Akademie* z roku 1971. „Vzácnost vyčerpateľných zdrojů je nanejvýš nepatrným omezením ekonomického růstu“,

říkala zpráva. Ukázalo se, že další narození lidé přinášejí nejen náklady, ale i výnosy. Dokonce i Světová banka, mnoho let hlavním zdrojem negativních informací o populačním růstu, informovala v roce 1984, že situace světových přírodních zdrojů nedává důvod omezovat populační růst. Spousta recenzí významných ekonomických demografů z 80. let potvrdila, že tento revisionistický pohled je ve skutečnosti v souladu s vědeckými důkazy, i když jen někteří „populační“ ekonomové jdou ve zdůrazňování dlouhodobých pozitivních efektů populačního růstu tak daleko jako já. Shoda znamená víc než jakýsi „neutrální“ názor; populační růst ani nepomáhá ani nebrání ekonomickému růstu. A zároveň je to velký pokrok od dřívějšího konsensu, který populační růst označil za zhoubný. Dnes kdokoli, kdo tvrdí, že růst populace ničí ekonomiku, musí zavírat oči jak před vědeckými důkazy tak i před závěry dosaženými významnou vědeckou komunitou.

Není překvapivé, že lidé snadno uvěří tomu, že populační růst a velká hustota osídlení omezují ekonomický rozvoj a přispívají ke znečištění životního prostředí zejména proto, že malthusiánský argument na první pohled dává smysl a protože jej čtou a slyšávají celý život. Vlastně téměř všichni vědci, kteří nakonec pochopili, že populační růst nemá pouze negativní účinek, začali u kontroverzní Malthusovy myšlenky. Ilustrativní je případ žurnalisty-antropologa Richarda Critchfielda, který „na počátku 60. let podával zprávy o zdanlivě beznadějném problému nadbytku obyvatelstva při nedostatku potravin v Indii a Číně“. Vzdal se svých iluzí, až když znovu navštívil vesnice po celém světě, které dříve studoval, a uviděl, jakého pokroku dosáhly s rostoucí populací. „Je to mnohem veselejší konec, než jsem očekával, když jsem před 10 lety odjížděl.“

I já, když jsem začal v této oblasti pracovat na konci 60. let, jsem věřil, že rychlý populační růst je hlavní hrozbou rozvoje světového hospodářství, když nepočítám války. Rozhodl jsem se proti tomu bojovat. Kolem roku 1970 ve mně však četba vyvolala pochybnosti. Nově přístupné empirické studie se totiž neshodovaly s těmi dosavadními. Zmítal mnou rozpor mezi holou teorií a fakty. A proto žádám také vás, abyste byli přístupní různým myšlenkám a raději věřili vědeckým důkazům postaveným na statistických datech, než abyste čerpali jen z dramatických televizních obrázků či novinových historek.

Možná, že naše myšlenkové rozpoložení, co se týče účinků populace na životní prostředí, ustrnulo v tom samém mrtvém bodě, kde se ocitlo i před deseti lety; to se ovšem debatovalo o účinku populace na životní úroveň. Důkazy o výsledcích sporu v tehdejší debatě jsou nyní k dispozici a objektivně uvažující vědci začínají měnit svůj pohled. Jsme svědky toho, jak William Baumol a Wallace Oates nejprve uvěřili tomu, že se životní prostředí zhoršuje, ale na základě svých dlouhodobých detailních statistických studií začali o svých původních stanoviscích pochybovat.

Pro zopakování: ani jedna předpověď těchto „větštců zkázy“ nevyšla. Kovy, potrava a další přírodní zdroje se spíše než vzácnějšími stávají stále dostupnějšími. Předpověď bratří Paddocků *Hladomor 1975* tvrdící, že uvidíme v televizi Američany umírat hladu, nevyšla a následoval přebytek na zemědělských trzích. Po prvotním výkřiku Paula Ehrlicha: „Co budeme dělat, až benzínová čerpadla poběží na sucho? – vidíme, že benzín od 30. let zlevňuje.“

Také Velká jezera nejsou mrtvá, jak někteří předvíдали, a místo toho nabízejí lepší podmínky ke sportovnímu rybaření než kdy před tím. A hlavní zdroje znečištění, množství jemných částic prachu a kouře, které dlouho zabýjely, se v našich městech snižuje.

Třebaže tyto případy byly celkově v souladu s argumenty zde uvedenými, ve veřejném mínění minulých desetiletí, se odehrála jen malá změna. Ano, bylo napsáno mnoho knih obsahujících údaje a argumenty týkající se populace, zdrojů či životního prostředí, které jsou zároveň v souladu s myšlenkami této knihy - ty nejlepší jsou uvedeny na konci v seznamu použité literatury. Ano, některé ze „skupin expertů“ se částečně nebo zcela věnovaly vyvrácení falešných tvrzení o životním prostředí a nabízely tržní řešení environmentálních problémů (např. prodej práv na znečištění se stal jednou z veřejných politik). A potom jsou tu erudovaní a zasvěcení novináři. Ano, dokonce jsme viděli zprávu

Národní akademie věd o populaci. Ale obsah novin a televizních zpráv na toto téma se stále věnuje jednostrannému prorokování zkázy a naléhavě volá po vládních zásazích, stejně jako tomu bylo před 20 lety.

Důvěryhodnost těchto „pesimistů“ v tisku nebo jejich kontrola nad dotačními programy vlády se nezmenšuje. Právě tito lidé, kteří v 60. a 70. letech zcela pochybili, a kteří již dávno měli být zdiskreditováni za totální selhání svých předpovědí, nadále užívají stejné důvěryhodnosti a výsadního postavení jako před tím. Situace ekologů, kteří jsou stále proti růstu populace, se velmi podobají těm z dob Malthuse a jeho následovníků. Předpoklady v Malthusově prvním vydání z roku 1798 byly tak nepřesné, jak jen mohly být. Významný historik ekonomického myšlení, Joseph Schumpeter, o Malthusově omylu, který dal vzniknout jeho teorii, řekl následující: „Nejzajímavější a nejpozoruhodnější věcí je naprostý nedostatek představitelů, jenž tuto představu doprovází. Tito autoři žijí na prahu nejpůsobivějšího ekonomického vývoje, jaký byl kdy zaznamenán. Mnoho možností se postupně mění v realitu přímo před jejich očima. Přesto nevidí nic jiného než přesycené hospodářství snažící se vyrovnat s tím, že nedokáže zajistit každodenní potřeby.“

I v době, kdy se svět snaží najít nové zdroje a ozdravit životní prostředí, se počet obyvatel Země zvyšuje. Možnosti zabezpečení standardní životní úrovně, navzdory stále větší

populaci, rostou jako nikdy před tím. Avšak tradiční pohled, snad opět kvůli nedostatku představitelů, ukazuje přesný opak.

Řeknete-li pesimistovi, který si nepřipouští jiný scénář než ten, že se celá Země hrouští do záhuby, že ropu lze získat z různých druhů obilí, obvykle pohotově argumentuje: „Ano, to je jistě možné, ale bude to způsob mnohem nákladnější, než jakým dnes získáváme fosilní palivo.“ Tito lidé si nedokáží představit úsporu nákladů plynoucí z rostoucí výkonnosti, jež bude pro budoucnost lidstva nevyhnutelná, a stejně si nedokáží představit, že celkové náklady vynaložené na energii – již nyní velmi malá část našeho hospodářství – se budou ještě dále zmenšovat. A když tito lidé slyší, že bohaté země jsou s každým novým desetiletím čistší a stále méně znečištěné, obvykle říkávají: „Ale co bude s chudými zeměmi?“ Nedokáží si totiž představit, že i tyto chudé země se jednou stanou bohatšími, což bude v konečném důsledku znamenat i to, že se stanou čistějšími, jako tomu bylo u zemí bohatých. Znovu a znovu si tito lidé nedokáží představit takovou změnu, kdy se jedinci a celé společnosti budou podílet na tom, že se najde či vytvoří více zdrojů, budou vynalezeny nové, lepší technologie a budou překonány ekologické problémy. ■

Část úvodu k 2. vydání věhlasné knihy Juliana L. Simona *The Ultimate Resource* přeložila Jana Malkrabová.

Pomni, abys den sváteční světil!

(pokračování ze strany 1)

supermarketů. Nakupovat, ani pracovat o svátcích přece dosud stát nikoho nenutí. Budme tedy vůči autorům shovívaví a postupme dále.

Koho nepřesvědčilo transcendentno, na toho má zabrat Evropská unie. Ze států EU má prodejní dobu liberalizovanou pouze Švédsko. A „vzhledem k tomu, že se ČR chystá přistoupit k EU, měla by respektovat i zvyklosti tam panující“. Ani o tomto argumentu netřeba dlouze psát. To, že jakási regulace existuje v nějaké zemi, tím spíše v zemi EU, nevypovídá o její správnosti vůbec nic.

Postupme tedy bez otálení k hlavnímu trumfu zákona. Tím je snaha o „sladění rodinného a pracovního života“. Dozvídáme se, že se „noční zaměstnanci nemohou plně věnovat své rodině, neboť v době, kdy mají jejich děti volno, pracují. Rovněž ve svátek by měla být rodina pohromadě a věnovat se, mimo jiné, rodinným záležitostem.“ Dále pak, že „práce v noci je narušením biorytmu člověka“, a že „bezpečnost a ochrana zdraví při práci, zejména ochrana před riziky vyplývajícími z pracovního procesu, je neoddělitelnou součástí ochrany veřejného zdraví.“ Přijetí zákona prý způsobí, „že lidé budou mít více volného času, aby se mohli věnovat své rodině a koníčkům, na což klade EU zvýšený důraz.“

Snaha je to jistě ctnostná. Kdo by nepřál svým bližním dostatek času na rodinu či záliby. Otázka je, zda zákon něčemu takovému pomůže. Jaká tedy budou jeho důsledky? Ze všeho nejdříve je zřejmé, že poškodí spotřebitele, neboť jim zúží možnost volby o tom kde a kdy nakupovat. Poškození budou i obchodníci, kteří dosud prodej o svátcích a v noci provozovali a měli zisk z uspokojování přání spotřebitelů. Zejména ale budou poškozeni ti, které se zákon snaží chránit!

Proč dnes lidé pracují v noci? Buď proto, že práci v noci prostě preferují – např. mnozí studenti, nebo z důvodů, že jinou (lepší) práci, která by méně narušovala rodinný život, nesehnali. Velká část obou skupin však v důsledku přijetí zákona práci ztratí a bude nucena hledat si zaměstnání jiné – z jejich pohledu horší. A jen na okraj podotkneme, že na českém regulovaném trhu práce při existenci vysoké minimální mzdy to nebude hračka.

Může se tedy vysoce pravděpodobně stát, že ti, které chtějí autoři zákona chránit, skončí jako nezaměstnaní. Budou pak mít jistě více času na své koníčky i rodinu, bude jim ale něco chybět – peníze. Předkladatelé by možná namítli, že je důležitější seřizovaný biorytmus a čas na péči o rodinu než nějaké peníze. Přesvědčit

o tom dosavadní zaměstnanci ale asi nebude snadné. Ti totiž až dosud možnost nepracovat měli a nevyužili ji. Nevyužili ji proto, že pracovat pro ně bylo dle jejich nejlepšího vědomí prospěšnější – ať již kvůli zabezpečení rodiny či získání prostředků na rozvíjení zálib. Ještě že se sociální inženýři nemusejí spoléhat na proces přesvědčování a stačí chopit se legislativních pák a vlastní představy o blahu společnosti lidem násilím vnutit.

Abychom nekončili úplně pesimisticky, vezme, že alespoň jedna skupina se z návrhu těší. Tím se dostáváme k seznamu výjimek. Mimo dobu válečného stavu, Štědrého dne (do 14.00) a lékáren se na seznam výjimek dostali i čerpací stanice a hlavně prodejny s prodejní plochou menší než 100 m². A je jasno. Pryč s nadnárodními řetězci, pryč se širokým sortimentem a nízkými cenami, ať žije naše malé české smíšené zboží! Autoři podporu malých a středních podnikatelů ani nijak netají, nýbrž přiznávají, že je jejich záměrem a těší se, že „dopad na malé a střední podnikatele bude veskrze pozitivní, neboť zákon nepřímo omezí konkurenci od velkých podnikatelů“. A tak zatímco zpočátku bylo alespoň možné doufat ve ctnostné úmysly a chabé znalosti předkladatelů, nakonec i tyto iluze se rozplývají... ■

Jak ulehčit cestování?

(pokračování ze strany 1)

ukázkovým příkladem ignorance ekonomie. Představují tradiční omyl, spočívající ve sledování jen bezprostředních a zjevných efektů a v opomíjení toho, co je jejich skrytou, ale nutnou součástí. Ano, jak by řekl Frédéric Bastiat, jde o to, co je a co není vidět. Rozsah následujících dvou kapitol zhruba naznačuje, jakou část všech okolností brali tvůrci zákona v potaz...

Co je vidět

V případě cestovních kanceláří se vyskytl problém. Koncem 90. let došlo v několika jednotlivých případech k tomu, že cestovní kancelář zkrachovala. Protože za služby cestovních kanceláří se platí zpravidla s jistým předstihem, je náhlý úpadek cestovní kanceláře něčím, co se bez problémů dostane na přední stránky novin. Je totiž spojen se značnými nepřijemnostmi nejen pro její dodavatele z řad jiných podnikatelů, ale i - narozdíl třeba od úpadku kadeřnice či obchodu s potravinami - pro její samotné klienty z řad veřejnosti. Někteří z nich tak mohou být tou dobou zrovna na dovolené a stojí před problémem, jak zpět domů. Jiní (ti méně šťastní) na zaplacenou dovolenou ani neodjedou a namísto zážitků z dovolené jim zůstanou neplatné *vouchery*.

Taková situace byla ideální příležitostí pro politiky k tomu, aby se zviditelnili nějakým dobrým skutkem. Řešení ze Sněmovní ulice tak na sebe nenechalo dlouho čekat: všechny kanceláře se musí povinně pojišťit, aby jejich případným úpadkem klienti nebyli tolik postiženi (aby se vrátili domů apod.). To je zjevné řešení zjevného problému. Je to něco, co je vidět: zatímco se dříve stalo, že klienti marně čekali na letišti na zpáteční letadlo, dnes se ho - přinejmenším teoreticky - dočkají, neboť bude vysláno z prostředků pojištění plnění.

Co není vidět

Z toho ovšem neplyne, že se jedná o opatření *správné!* Proč? Protože zastánci přehledli něco, co vidět není.

Nepojištěné cestovní kanceláře totiž nejenže v některých případech zkrachovaly, ale také v daleko větším množství případů odvezly a přivezly zpět milióny spokojených klientů. (O takových případech však přirozeně nebyl důvod do novin psát.) Povinnost cestovních kanceláří se pojišťit ale způsobila, že všichni klienti cestovních kanceláří byli nuceni platit za služby cestovních kanceláří více než doposud. I když připustíme, že nyní získávají *lepší služby* (mají navíc větší jistotu, že si zájezdu užijí), nemůžeme vědět, že jsou spokojenějšími zákazníky. Proč? Protože nemají *možnost* si zvolit mezi levnějšími službami nepojištěné cestovní kanceláře a dražšími službami kanceláře pojištěné! Je docela dobře možné, že mnozí klienti (mějme na paměti, že drtivá většina z nich byla s *nepojištěnými* kancelářemi v tomto ohledu spokojena) by si raději zakoupili levnější zájezd od nepojištěné cestovní kanceláře. Zákon, který

je *de facto* donutil si jistotu k zájezdu přikoupit, proto takové klienty *poškodil*.

Skutečnost, že zákon někoho může poškodit, ale není jediným argumentem proti jeho smysluplnosti. Lze totiž dokonce tvrdit, že takový zákon ani nikomu nepomáhá. Abychom pochopili proč, srovnajme jeho důsledky se situací, kdyby zákon nikdy nebyl přijat.

Úpadky cestovních kanceláří nebyly po dlouhá léta považovány klienty za problém, neboť k újmám klientů v souvislosti s úpadkem docházelo velmi zřídka. Proto klienti, přestože existovalo jisté nebezpečí, že budou poškozeni, byli ochotni nést riziko sami a jeho výši ovlivňovali volbou cestovní kanceláře. Ti, co snad měli strach z kvality služeb a spolehlivosti, se obraceli na zavedené a silné kanceláře, jiní byli ochotni riskovat u menších společností nabízejících výhodnější ceny. Vyjděme nejprve z předpokladu, že několik případů úpadku klienty natolik znepokojilo, že jeho riziko začalo být klienty vnímáno jako problém. Jak klienti sami, tak cestovní kanceláře by na to nemohli nereagovat. Někteří klienti by nebyli ochotni platit předem, jiní by o služby ztratili zájem docela. Cestovní kanceláře by se naproti tomu snažily znepokojené klienty přitáhnout nějakým způsobem zpět. Jedním z mnoha způsobů jak toho dosáhnout by bylo i v případě neexistence zákona pojištění. Objeví se tak cestovní kanceláře, které by inzerovaly, že jejich úpadku se jejich klienti bát nemusí, neboť by se o ně v takovém případě postarala pojišťovna. Na takovou nabídku by slyšeli všichni ti klienti, kteří se úpadků obávají natolik, že jsou si ochotni za svoji zvýšenou jistotu připlatit. Naopak klienti, kteří by riziko nepovažovali za natolik vysoké, a nechtěli by si proto jistotu kupovat, by zůstali u kanceláří nepojištěných. (Alternativním scénářem mohlo rovněž být, že by pojišťovny nabízely pojištění přímo svým klientům, třeba v rámci cestovního pojištění, které si kupuje jen ten klient, který o ně stojí).

V každém případě by neexistence zákona ponechala klientům možnost si zvolit: ti, kteří nemají o přikoupení jistoty zájem, by nebyli poškozeni a ti, kteří o takovou jistotu zájem mají, by měli možnost si ji zakoupit i bez zákona. A právě proto je čistý efekt zákona o povinném pojištění cestovních kanceláří takový, že jejich klientům nepomáhá, ale naopak škodí.

K tomu všemu by došlo za předpokladu, že by lidé možnost úpadků cestovních kanceláří skutečně jako palčivý problém vnímali. Při existenci tohoto zákona ovšem nikdy nemůžeme tvrdit, že tomu tak opravdu bylo a že tomu tak dodnes je! Nemůžeme vyloučit, že šlo jen o momentální mediální aféru a že lidé by ve skutečnosti neměli o pojištění cestovních kanceláří zájem. I kdyby tento zájem původně měli, nikdy se již díky existenci tohoto zákona nebudeme mít šanci dozvědět, že jej třeba ztratili - regulace zůstává, i když by důvod pro ní pominul, neboť to nebude vidět. Kdyby naproti tomu zákon neexisto-

Předplatné TL na rok 2004

*Jak se stát každý měsíc součástí
TERRA LIBERA?
Předplaťte si zaslání časopisu
TERRA LIBERA.*

Všechna čísla roku 2003 a předplatné na rok 2004 získá ten, kdo daruje Liberálnímu institutu minimálně 250,- Kč na jeho činnost. Předplatné pouze na rok 2004 lze získat minimálně za 150,- Kč. Elektronické předplatné ve formátu pdf za polovinu!

Účet 55 94 61/0300
Standardní roční předplatné: 0,25 g zlata

e-gold účet: 131844
Více o e-gold na: www.libinst.cz

val, odrážel by podíl pojištěných kanceláří na trhu to, jaký je o ně zájem ve srovnání s nepojištěnými kancelářemi. Zamysleme-li se totiž nad tímto zákonem s chladnou hlavou, nemáme důvod domnívat se, že by o pojištění lidé dlouhodobě stáli. Cestovní kanceláře nejsou zdaleka jediným odvětvím, kde se za produkt platí předem. Od předplacených kurzů přes školné a většinu výrobků na objednávku až ke stavbám domů - tam všude se spotřebitelé vystavují nebezpečí, že jejich dodavatel požadovaný statek nedodá, neboť mezitím zkrachuje. Přesto zde žádná povinnost pojišťit se neexistuje. A je tomu tak dobře, neboť kdyby o vyšší jistotu klienti stáli, někdo by jim ji nabídl. Vznik zajišťovacích nástrojů - ať už z dílen pojišťoven, bank či jiných institucí (např. notářů) - je rovněž reakcí na poptávku po nich, nikoliv důsledkem příkazu ministerského úředníka.

Bylo by zajímavé zjistit příčiny široké podpory, které se tomuto zákonu navzdory jeho nesmyslnosti dostává. Přestože bychom neměli ignoranci ekonomie u politiků a úředníků předem diskvalifikovat, slušelo by se snad dodat, že existují skupiny, kterým tato legislativa může teoreticky vyhovovat: ministerští úředníci (mají na to jistě specializované oddělení), pojišťovny (znamená to větší poptávku po jejich službách) nebo třeba velké cestovní kanceláře (ty nemají problém pojištění získat, narozdíl od malých agresivních kanceláří, jichž budou stovky nuceny ukončit činnost a přestanou tak těm zavedeným konkurovat).

Lomení rukama na tímto zákonem je ovšem stejně nesmyslné jako v případě stovek jiných zákonných aktů. Jedná se o tradiční a úspěšný scénář paternalistického státu: „nařídíme lepší kvalitu/vyšší cenu, horší kvalitu/nížší cenu postavíme mimo zákon a do novin napíšeme, že jsme spotřebitelům zajistili lepší kvalitu. O cenách se už neobtěžujeme zmínit.“ Takové kroky ale spotřebitelům pomáhají stejně účinně, jako kdyby byly zákonem vytlačeny ze silnic auta pod milion korun či z řeznictví vše kromě svíčkové. Vzhledem k tomu, že na tom vydělají jen výrobci aut a svíčkové a ministerstvo, které na to vše bude dohlížet, je tristní pozorovat, jak na tento trik lidé politikům stále berou. ■